

IVAN IVANČAN

NARODNA UMJETNOST NA RADIJU, TELEVIZIJI I GRAMAFONSKIM PLOČAMA¹

Mnoge od naših najljepših umjetničkih tradicija pripadaju, prema svojim estetskim vrijednostima, u vrhunska umjetnička ostvarenja. Pjesme, svirku, ples, nošnju i neke druge elemente u narodnoj kulturi usavršavali su naši preci stoljećima, da na kraju svi ti elementi dobiju svoje savršene oblike. Moderna sredstva komunikacije, radio, televizija i gramofonske ploče unose u svoje programe narodnu pjesmu i ples, svirku i nošnju, nastojeći zadovoljiti veliku želju određenoga sloja publike za tom vrstom umjetnosti.

Međutim, bogatstvo i vrijednost naše narodne tradicije ipak nisu našli svoju adekvatnu primjenu, ni po količini ni prema izboru onoga što se prikazuje. Ne daje se slika prave vrijednosti narodne pjesme, svirke, plesa i nošnje. Počela se osjećati jednoličnost. Neki slabiji žanrovi dobivaju više mjesta na programima, dok se bolja dostignuća teško ili nikako ne probijaju u repertoar.

Koji su tome razlozi? U prvom redu bilo je nedovoljno suradnje između ustanova koje reproduciraju narodnu umjetnost i stručnih folklornih ustanova. Radio, televizija i tvornice gramofonskih ploča nisu se dovoljno oslanjali na pojedince i ustanove koje bi s većom stručnošću mogle pravilnije usmjeriti njihovu djelatnost.

Zapaženo je to loše stanje i sve se više očituje dobra volja da se ono izmijeni. Na radio-stanicama Zagreb, Beograd, Novi Sad i Sarajevo započela je serija emisija koje se pripremaju u suradnji s pojedinim stručnjacima i naučnim institucijama.

Želji da se poboljša i poveća dio folklornog programa pridružile su se televizija i produkcija gramofonskih ploča te je u studenom 1964. održan sastanak u Opatiji, na kojemu su se zajedno našli producenti, stručnjaci i

---

¹ Iz ovog članka objavljeni su širi izvodi u zagrebačkom »Vjesniku«.

izvođači i razmotrili negativne strane dosadašnjeg rada te pokušali ocrtati nove putove i sadržaje.²

Bogatstvo našega folklornog izraza omogućuje raznolikost primjenu na radiju. Izvorni snimci brojnih seoskih pojedinačnih ili zbornih instrumentalista, seoski pjevači manjeg ili većeg sastava mogu biti podjednako dobra osnova za poučne, poučno-zabavne i zabavne emisije. Sretna okolnost da se naš folklor razvija u nekoliko osnovnih različitih zona, da se u tim zonama javljaju brojne raznolikosti, čini ga vrlo atraktivnim i prihvatljivim za brojne slušaoce. Osim plesova i svirke, tekstovi narodne književnosti mogu se veoma dobro primijeniti i na radiju. Tom izvornom folkloru radio-stanice posvećuju sve veću pažnju.

Najveći su problem obradbe narodnih pjesama. Tu se griješi na više načina i iz više razloga. Najčešće se donose solo-pjesme uz tzv. »narodne orkestre«. Ti su orchestri sastavljeni od konvencionalnih instrumenata. Izuzevši tamburaške sastave oni se tvore na način i u obliku kakav ne postoji u narodu, a i stil obradbe često naslijeđuje kavansku muziku natrunjenu neprikladnim oblicima varoških, ciganskih, orijentalnih i drugih pjesama. Forsira se oblik koji je prvotno tuđ najvećem dijelu našeg teritorija (solo-pjesme uz orkestar). Pa i u samoj moravskoj zoni, gdje je i danas najviše razvijen, plod je očite akulturacije koju je ova zona doživjela u duhovnoj i materijalnoj kulturi posljednjih stoljeća.

Svođenje narodne glazbe s brojnih raznolikosti na taj jedini oblik izvođenja i obradbe štetan je sam po sebi jer čini folklornu reprodukciju jednoličnom stavljajući u prvi plan jednu od najslabijih stilskih odlika našega muzičkog folklor. Stavljaju se u istu shemu narodne tvorbe najširega dijela našeg teritorija, podvrgavaju se i zapuštaju brojne stilske raznolikosti na račun jedne umjetnički slabije i manje vrijedne. Tome ima više razloga. Neke su radio-stanice u svom prijašnjem radu forsirale takav način izvedbi, privikle slušaoce na nj, razvile mu ukus u jednom pravcu. Autori takvih obradbi nisu dovoljno poznavali građu iz koje su stvarali svoje djelo. Oni, osim same melodije, nisu poznavali onaj umjetnički organizam koji sadrži izvorna glazba. Za njih je bilo najjednostavnije harmonizirati i instrumentirati svoje djelo prema »narodnim orkestrima« kakve su već posjedovale pojedine radio-stanice. Zakoni seoskog melosa u pojedinim raznolikostima njima su bili strani.

Obradivači nisu znali iskoristiti svu ljepotu što je pruža pojedini stil, inspirirati se specifičnim skalama pojedinih područja, harmonijama, narodnim instrumentarijem koji je neobično raznolik.

U pjesmi, osim svega toga, nisu se znali koristiti specijalnim sastavima muških i ženskih zborova te posebnom tehnikom pjevanja, koja je uvjet da se pogodi stil pjesme. Bez svega toga pjesma nije reprezentant folklor svoga

² Na tom sastanku bili su prisutni predstavnici gotovo svih radio-televizijskih stanica, predstavnici proizvođača gramofonskih ploča »Jugoton« i »RTB«, kompozitori »novih narodnih pjesama«, među kojima najpoznatiji, M. Krnjevac, kompozitori N. Hercigonja, E. Cossetto, D. Karaklaić i drugi, koreograf Z. Ljevaković, muzikolozi i istraživači folklor C. Rihtman, V. Milošević, U. Krek, D. Dević, V. Palavestra, kulturni radnik i poznavalac folklor Z. Palčok, prof. Više pedagoške škole, pisac ovog izvještaja i mnogi drugi.

kraja i nema razloga da se zove pjesmom toga područja. Još je jedan razlog s kojega su obradbe narodne glazbe bile tako slabe. Dobrim dijelom njima su se bavili kompozitori slabijega umjetničkog potencijala, a nerijetko i diletanti.

Osim obradbi pojavljuju se dosta često na radiju i slobodne kompozicije na pojedine narodne muzičke teme. Kod toga žanra uspjesi su bolji, jedino što se i tu može zamjeriti što kompozitori često traže zvučne i harmonijske efekte povodeći se za djelima tuđe muzičke literature, mjesto da i tu traže osnovu u vlastitomu narodnom izrazu. Tako se često kod orkestralnih djela osjećaju utjecaji mađarskog, a pogotovo rumunjskog stvaralaštva s područja obradbe orkestralne muzike, a zborni kompozitori nerijetko su pod velikim utjecajem ruske narodne zbornice glazbe. Još je teži, moglo bi se reći neoprostiv grijeh kada se neke veoma lijepe tuđe narodne pjesme prerađuju i donose kao naše.

Televizija se djelomično bori s naslijeđem što su joj ga ostavile radio-stanice i njihov način rada. Tome su donekle pridonijeli i kadrovi koji su u dobrom broju prešli s radio-stanica na televiziju. Ipak, loši utjecaji nisu još uspijeli mnogo djelovati na televizijske izvedbe i dosada se našlo malo izrazito loših primjera na programima televizijskih stanica. Novi duh što struji televizijom u svim oblicima njezina djelovanja, valjalo bi iskoristiti za propagiranje dobrog i umjetnički vrijednoga folklor, jer ona danas vrši, a u buduću će još više vršiti presudnu ulogu u odgajanju našeg čovjeka i podizanju njegova kulturnog nivoa.

Klasični izvorni oblici narodnog stvaralaštva postepeno nestaju iz svakodnevnog života miješajući se prethodno s nekim novim elementima često slabije kvalitete. Izdvojiti ono što je vrijedno, istaknuti pravu ljepotu pojedinih manifestacija i prikazati ih kao kulturnu, umjetničku i historijsku vrijednost veliko je umijeće, kao što je majstorstvo izbjeći u toj primjeni i natruhe sladunjave idealizacije. Uz poznavanje zakona malog ekrana potrebno je dobro poznavati narodni život. Važno je postići sretan sklad između jednog i drugog, jer i dobar stručnjak, folklorist, ako nema afiniteta prema reprodukciji narodne umjetnosti na malom ekranu ili nema kreativnih sposobnosti u umjetničko-estetskom smislu, može dati loša ostvarenja. Kako bi se folklor trebao davati na televiziji?

Izvorni folklor je tu mnogo teže izvoditi nego na radiju. Narodna pjesma, svirka, ples, nošnja i običaj imaju punu umjetničku vrijednost samo u svom izvornom ambijentu i prilično gube prenošenjem na televizijski ekran. Ljepota što se djelomično gradi na trenutnoj inspiraciji i improvizaciji onemogućena je stavljanjem seoskih aktera pod svjetlo studijskih reflektora. Bilo je ponešto pokušaja, napose na zagrebačkoj televiziji, da se prezentira izvoran folklor, i to s dosta uspjeha.³ Ipak takve oblike ne bi trebalo, iz spomenutih razloga, primjenjivati kao isključive. No držim da bi izvoran folklor morao dobiti istaknuto mjesto u emisijama za selo, varirajući između rjeđeg dovođenja seoskih skupina u studio i češćega filmskog snimanja pojedinih momenata

³ Začudo, televizija je ukinula takve emisije. Poslije toga stala su stizati brojna pisma sa selâ u kojima su gledaoci tražili da se takve emisije ponovno uvedu.

plesu, običaja, narodne drame, svirke i pjesme u samom ambijentu gdje se oni izvode.⁴

Na televizijskim ekranima češće su se pojavljivale gradske amaterske i profesionalne trupe, dajući onaj program koji je raden za scensko izvođenje. Takve su predstave bile naročito loše. Koreograf će s uspjehom obaviti svoj zadatak ako gledaocu dočara onaj ugođaj što ga je sam doživio sudjelujući na selu pri plesnoj zabavi. On je tamo bio u centru radnje i trajnim promatranjem crpio pojedinosti za ukupan dojam. Na sceni, udaljujući zbivanje od gledaoca, on mora u mnogo kraćem vremenu organizirati auditivne i vizuelne elemente, tako da gledalac primijeti sve ono što je dosta udaljeno od njegova oka i uha. Takva izvedba na ekranu još će biti dalja od čula gledaoca. Scenski i televizijski zakoni prilično su različiti. Televizija ima velikih prednosti pred izvedbama na pozornici, ona može ulaziti u detalj i približiti gledaoca gotovo na onu udaljenost u kojoj bi se našao da prisustvuje izvedbi u samom selu. Trebalo bi stoga stvarati posebne koreografije za izvođenje na televiziji, da bi se postigao glavni zadatak, a taj je pružiti gledaocu pravi ugođaj nekoga kraja. Trebalo bi specijalizirati režisere i koreografe koji će znati u igri krupnih, srednjih kadrova i totala, prikazati ono najbolje što narodna umjetnost može pružiti; dakako sve one opasnosti što ih krije površno obrađivanje narodne muzike, spomenuto pri radio-izvedbama, moraju se izbjeđivati i u obradbi plesnoga folklora i drugih oblika narodne umjetnosti na televizijskim ekranima.

Osobito su se u nezavidnu položaju našli producenti gramofonskih ploča. Lavirajući između želja da publici daju dobra djela s područja narodne glazbe i privrednog računa, orijentirali su se dobrim dijelom na proizvodnju takozvanih »novih narodnih pjesama«. Riječ je o pjesmama što ih komponiraju pojedini harmonikaši, pjevači, članovi »narodnih orkestara« i slično. Najveći dio takvih pjesama pravi je kič, vrsta muzičkog šunda, a ni ono ostalo nije naročiti umjetnički domet. Pa ipak se takve ploče prodaju i u nakladama od preko 100.000 komada. Ove su pjesme nastale u uvjetima akulturacije, u momentu kad je čovjek, gubeći tradicionalnu kulturu, slab i sklon svemu što odgovara njegovim nižim kulturnim potrebama, i ne samo kulturnim; takve pjesme ispunjavaju najveći dio želja za muzičkim doživljajem u širokim slojevima naroda. Predstavnici proizvodnje gramofonskih ploča objašnjavaju da takvu politiku ne vode isključivo iz komercijalnih razloga, nego i stoga što postoji velik pritisak »potrošača« takve »robe«, koji sveudilj traže nove i nove ploče. Pri tom zaboravljaju da su oni i sami djelomično uzrokovali taj isti pritisak te snose i dio odgovornosti. Na sreću, radio-stanice nisu podlegle spomenutom pritisku i dosada su se uspjele othrvati prodoru takve glazbe u svoje programe. Djelomično je to i za to što one ne zavise o privrednom računu. Možda bi produkciju gramofonskih ploča trebalo financijski pomoći, da se ublaži priljev šunda u njen repertoar. Produkcija gramofonskih ploča u nezavidnom je položaju i stoga što je pitanje kakva bi se glazba s područja narodne umjetnosti mogla izvoditi. Već je

⁴ Emisije koje je televizija priređivala za selo, uz sudjelovanje seoskih skupina, po- buđivale su, osim interesa, i živo nastojanje u pojedinim selima da i ona uvijekbaju nekaj program i nastupe na malom ekranu. Tako su se obnavljala mnoga seoska društva koja su već bila prestala djelovati.

prije bio opisan domet dobrog dijela obradbi kakve postoje u nas. Producenti gramofonskih ploča trebali bi se orijentirati prema boljim dostignućima izvorne muzike. Zagrebački »Jugoton« upravo je započeo takvu akciju.

Što se od izvorne narodne glazbe može snimiti na gramofonske ploče, da to bude folklorno vrijedno, a ujedno i atraktivno, prema tome i komercijalno? U narodu još uvijek postoji niz izvanrednih svirača solista, pravih virtuoza na različitim instrumentima. Samo s područja Hrvatske mogli bi se snimiti neki frulaši, svirači u dvojnice, tamburu samicu (dangubicu), lijericu, gusle, mijeh, gajde, dude i šurle. Od svirke u paru u prvom su redu sopci, zatim kombinacija sopila i glas, pa sopila i mijeh. Od većih muzičkih sastava ima mnogo izvornih seoskih tamburaša, a i gudačkih sastava. U drugim krajevima Jugoslavije izbor se dopunjuje mnogim novim solo-instrumentima i većim sastavima. I ne samo to. Isti se instrument svira potpuno različito u raznim krajevima. Tako je npr., mijeh potpuno različit u Istri, na Rabu ili u Dalmatinskoj zagori. Slično je i s pjesmama. U svakom našem kraju ima još odličnih pjevača, odličnih djevojačkih i momačkih skupina. Snimiti međimursku unisonu pentatonsku pjesmu, istarsku na »tanko i debelo«, krčko »tarankanje« (oponašanje sopila), slavonsku skladnu polifonu popijevku, baranjsko gróktanje, ličko rozganje, dalmatinsko ojukanje, pokupsku samicu i još brojne druge raznolikosti bilo bi veliko obogaćenje za repertoar gramofonskih ploča. Toliko samo o Hrvatskoj. Previše bi prostora trebalo da se opišu sve mogućnosti koje postoje u hrvatskim krajevima, pogotovo ako se dodaju i brojne ostale mogućnosti diljem Jugoslavije, a još i brojne kombinacije pjesme i svirke zajedno.

Nakon opatijskog savjetovaija može se zaključiti da su se uvidjele mnoge pogreške te da postoji dobra volja da se ublaže posljedice dosadašnjeg rada. Povezivanje sa stručnjacima i stručnim institucijama nastaviti će se u većem omjeru nego dosada te ima nade da će i narodna umjetnost u dogledno vrijeme biti dostojnije reprezentirana na radiju, televiziji i gramofonskim pločama.

SUMMARY

FOLK-LORE IN THE RADIO AND TV PROGRAMS AND ON THE RECORD'S

The wealth and value of Yugoslav folk-traditions did not find an adequate use in the radio and TV programs and on the records, neither quantitatively nor in the choice of the performed pieces. Some second-rate genres get more room in programs at the same time as better achievements hardly, if at all, penetrate into the repertoire. The radio and TV as well as record producers did not sufficiently rely on the individuals and the institutions, which could more expertly aim their activities.

Then, the propitious circumstance, that Yugoslav folk-lore develops in several different basic zones; that in these zones appear numerous varieties, is not put to profitable use. That would make it attracting and acceptable to the numerous audience.

Radio stations prefer the form, which is primarily extraneous to the largest part of the Yugoslav territory (solo song accompanied by orchestra). »Folk bands« and the style of arrangements they perform very often copy the coffee-house music infected by the influences of town, gipsy, oriental and other elements. The reduct-

ion of folk music from numerous varieties to this one form makes reproduction of folk-lore uniform, and brings in foreground one of the worst stylistic features of the Yugoslav musical folk-lore. The arrangers do not make use of all the beauty which is offered by a particular style, they are not inspired by the specific melodic forms of the separate areas, by the harmony, by folk instruments, and, in songs, by the technique of singing, which varies in different regions and which is a condition for attaining the right style.

A special problem is performing of folk-lore on TV. Television as the most suitable device for folk-lore presentation should perform and know to separate what is valuable, report various manifestations, as cultural, historical and artistic values, and avoid the admixtures of romantic idealization.

Beside the familiarity with the laws of the screen it is indispensable to know well folk life too. Occasionally, specially in informative broadcasts, it is necessary to present authentic folk-lore as it is maintained to this very day in the country and in the case of »elaborated« folk-lore it is necessary to avoid those achievements, which have been made for the stage and to choreography specially for the television. In this line, there were some successful achievements.

Particularly poor results were obtained in the production of records. Instead of the eminent soloists and groups from the villages, or, at least, good arrangements, they record the so called »new folk songs«, mostly musical sweepings, preferring the commercial reasons to the cultural and aesthetic ones.

This article has been written on the occasion of the Consultation at Opatija, where were present numerous experts, artists and the workers on the field of culture. Many errors were realized and a good will to improve the situation was noticed.

(Prevela V. Poljak)